

De flittige tobaksfabrikører

Henning Struck (1724-1793) og Jens Pallesen Obel (1742-1814)

Tobaksfabrikation i Roskilde

I 1733 blev den gamle, middelalderlige bispegård nedrevet for at gøre plads til Palæet, opført samme år. For at skabe en passende, repræsentativ adgangsvej blev der revet et hus ned i husrækken langs nordsiden af torvet. Herved blev Nygade til. Torvegården på hjørnet af Rådhusetorvet og Nygade med den lange østlige sidelænge blev herved fritlagt. I 1835 skabtes Nytorv ved endnu en nedrivning.

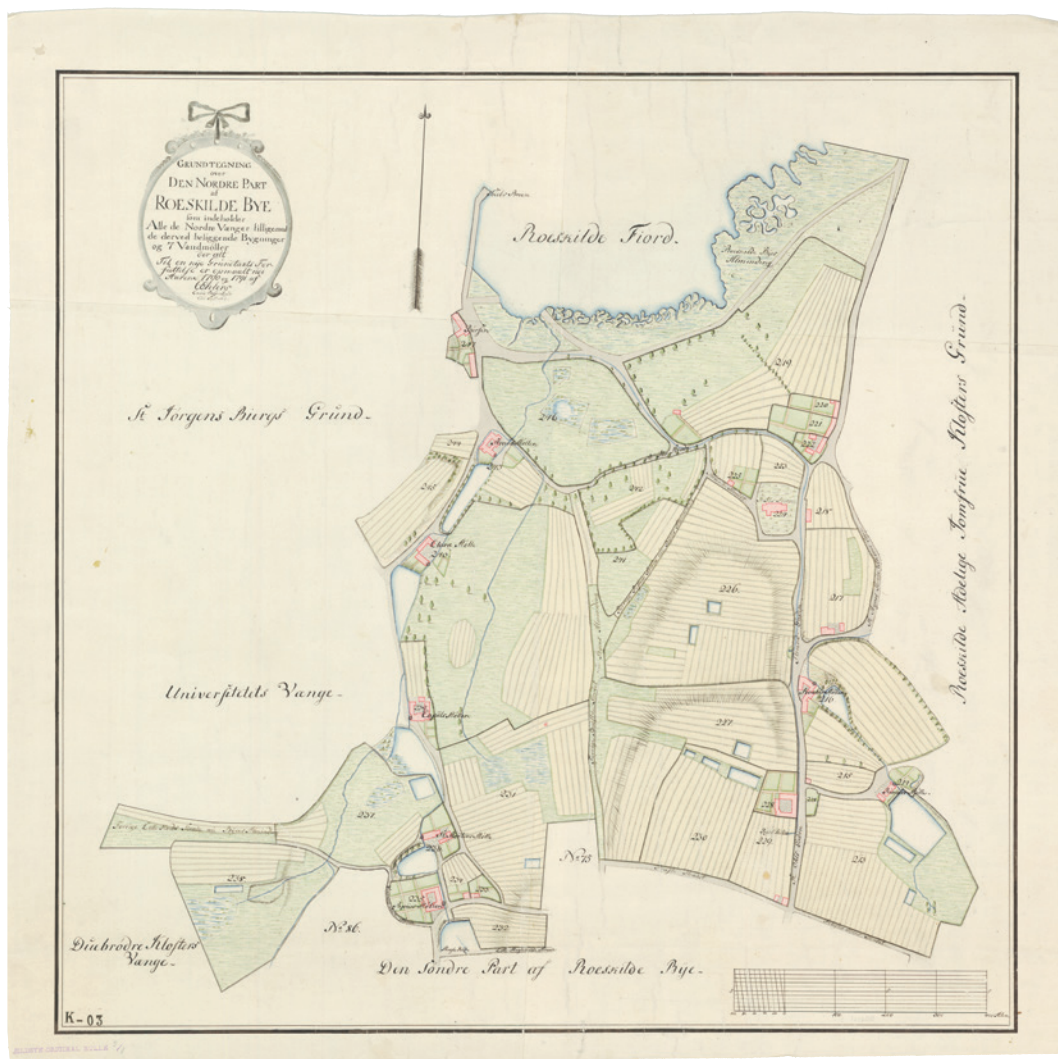
I skattemandtallet fra 1753 anføres Henning Struck som ejer. Ifølge skødeprotokollen havde han købt gården i 1750. Da Struck var tobaksspinder, siden kaldt for tobaksfabrikør, husede gården en tobaksfabrik. Det var især skrå, tobak til piberygning og snus, som disse tidlige tobaksfabrikanter fremstillede. Cigaretter kendtes endnu ikke. Tobakken blev endda dyrket lokalt, idet Christian 6. i 1741 havde befalet, at

Langpiben kan stå som et varemærke for Strucks produktion af pibetobak. Illustration fra salgsannonce i Antik.dk.

Borgmester Müllers skydeskive fra 1832 viser den nyanlagte Nygade. Foto: Bennie Hansen for Fugleskydningsselskabet for Roskilde og Omegn. Roskilde Museum.

Trægården (matr. Nr. 215) lå på hjørnet af Strandstræde, også kaldt for Sct. Ols Gades Forlængelse, og smøgen ind til Rimors Mølle. Grundtegning over den Nordre Part af Roskilde Bye ved Landinspektør Ehlers. 1790-1791. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

der skulle dyrkes tobak på byjorderne omkring købstæderne. Roskilde havde desuden mange åbne vænger inden for byens grænser efter de to omfattende bybrande i 1731 og 1735, hvor man kunne dyrke tobaksplanter. Byen havde derfor flere borgere, der ernærede sig som tobaksspindere.

Struck opkøbte jævnlige jord og ejendomme i Roskilde – i 1761 hele 3 ejendomme, bl.a. en jordlod på ca. 4 tønder land ved Olsgadens forlængelse – nærmere betegnet øst for Frederiksborgvej, mellem Klostervang og Sankt Agnes Husene. Området blev kaldt for Trægaarden, hvilket slet og ret betød "have" på gammel dansk.

Vi kan følge stedet i brandtaksationerne fra 1761 og frem. På den nordlige del af grunden ned imod Sankt Agnes lå et lille hus på 8 fag, opført i bindingsværk med lerklining og

halmtag. Det var indrettet med et par værelser, køkken med åben skorsten til madlavning og døre til gaden. Til opvarmning var der to bilæggerovne. Hertil hørte en brønd med hejseværk.

Desværre siger taksationen ikke noget om anvendelsen af jorden, der hørte til. I 1761 var stedet udlejet til Nicolai Henrik Thilo (1713-1781), der havde været domorganist i Roskilde siden 1759/60. Meget tyder på, at han var mere end en tilfældig lejer, som det fremgår af fortsættelsen.

Familien Struck gennem tre generationer

Henning Struck var uden tvivl den største af byens tobaksfabrikører. Desuden tilhørte han den første generation af eligerede borgere i byen, en forløber for vore dages byråd, men uden dettes demokratiske styreform. I dette forum sad også et par af byens rige købmænd foruden et par større håndværksmestre.

I den første folketælling fra 1787 får vi et indblik i, hvem der boede i torvegården. Den gamle tobaksspinder levede stadig. I sit brød havde han en tobaksspindersvend og en lærling til at tage sig af forarbejdning af tobakken samt en avl-

Domorganist Peder Herman Strucks gård på hjørnet af Sct. Ols Gade og Algade ved siden af Hotel Prindsen.

Foto: Ukendt fotograf.

Før 1875. Affotograferet af Kristian Hude.

Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Domorganist Peder Herman Strucks skydeskive er dateret 22. juli 1796. Motivet med den harpespillende nymfe er lidt ubehjælpssomt malet, måske af en lokal malermester? Foto: Bennie Hansen for Fugleskydningsselskabet for Roskilde og Omegn. Roskilde Museum.

skar til at tage sig af dyrkningen foruden endnu et par tjenestefolk.

Fra kirkebøgerne ved vi, at Henning Struck og hustruen Dortha havde mindst to børn. 1754 fik de sønnen Peder Herman og i 1756 datteren Marianne. Der må have været et vist samkvem med organisten ude i Trægaarden, for hvem skulle ellers have fundet ud af, at drengen var musikalsk begavet og burde tage en musikalsk uddannelse frem for at gå i sin fars fodspor, hvilket ellers var almindelig i samtiden. Mon ikke Peder Herman har ladet sig inspirere af sin fars lejer til at vælge orglet som sit instrument?

Under alle omstændigheder endte han med at overtage Thilos embede som domorganist ved Roskilde Domkirke, da denne døde i 1789. Et par år før var den unge Struck blevet gift med Sophie Kornerup, datter af byens førende købmand, Peder Kornerup. De kom siden til at bo på hjørnet af Algade og Sankt Ols Gade ved siden af det gamle Hotel Prindsen.

Da Struck senior døde i 1793 arvede Peder Herman og Sophie Trægården. Huset var i mellemtiden blevet udvidet med lo og kostald, så det nu var på 11 fag. De nye ejere har sikkert brugt stedet som lysthus med tilhørende stor have. I

Det gamle Raphaëlis-orgel i Roskilde Domkirke fra 1555, som to generationer af familien Struck har spillet på som domorganister. Foto: Jeppe Tønsberg 2018.

1789 fik de sønnen Jens Wilhelm. Parret hørte til byens elite, og domorganisten blev derfor medlem af Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskab. I 1796 blev han tilmed fuglekonge. Hans fugleskydningsskive havde en harpespillende nymfe i en skov som motiv. Teksten lyder: *“Kunstneren agtes, naar Titelmanen er glemt”*. Kort sagt håbede domorganisten, at hans evner som domorganist ville huskes, længe efter at hans skydeevner var glemt.

Sønnen Jens Wilhelm gik siden i sin fars fodspor, idet han ved Peder Herman Strucks død i 1810 blev domorganist ved Roskilde Domkirke. Han sad ligeledes i embedet til sin død i 1831 og efterfulgtes af domkirkens vel nok mest berømte domorganist, Hans Matthison-Hansen. Med det gode embe-

de som økonomisk rygstød fik Jens Wilhelm råd til at købe Trægaarden i 1812 af sin mor, Sophie Struck. Omkring 1828 afhændede han grund og ejendom til kaptajn i gæstgiveriet Sveistrup. Hermed gik området ind i en ny æra (se afsnittet "Den foretagsomme kaptajn").

Torvegården på hjørnet af Raadhustorvet og Nytorv. Foto: Kristian Hude. Omkring 1900. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Familien Obel i torvegården

Vi vender nu tilbage til torvegården. For her finder vi også Henning Strucks datter, Marianne Henningsdatter (1756-1800), og hendes mand, købmand Jens Pallesen Obel, i folketællingen fra 1787. Gården tjente således også som købmandsgård. Ved folketællingen i 1801 var den gamle tobaksspinder død. Til gengæld kaldte Obel sig både for købmand og tobaksfabrikør. Så næste generation i familien havde overtaget tobaksproduktionen. Desuden kunne han i en periode kalde sig for sukkerfabrikør, idet han også ejede Sukkerhuset i årene 1763-1779. Han blev den sidste sukkerfabrikant i Roskilde, da denne virksomhed ikke længere var rentabel og måtte lukke.

Jens Obel var til gengæld en værdig arvtager af Strucks tobaksfabrikation, idet han i 1799 modtog Det Kongelige

Købmand Jens Pallesen Obels skydeskive. Den er dateret 22. august 1790 og elegant dekoreret i farverne hvidt og guld med påskriften: Haab (anker), Aarvaagenhed (fugl) og Flid (kvinde) lønner Manden i sin Tid. Foto: Bennie Hansen for Fugleskydningsselskabet for Roskilde og Omegn. Roskilde Museum.

Landhusholdningsselskabs guldmedalje for fremragende resultater af tobaksdyrkning. Navnet Obel er uløseligt knyttet til tobak. C.W. Obel, der siden grundlagde en tobaksfabrik i Ålborg, tilhørte en anden gren af samme familie.

Som en af byens førende erhvervsdrivende var J. P. Obel naturligvis også medlem af Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskab lige som sin svoger, Peder Herman Struck. Obel opnåede ligeledes den ære at blive fuglekonge – allerede i 1790. Derfor har vi også en fugleskydningsskive, som han har skænket selskabet. Motivet er en kvindeskikkelse på guldbund med en fugl i den ene hånd og et anker i den anden hånd. På randen står der: "Haab, Aarvaagenhed og Flid belønner Manden i sin Tid", altså de klassiske dyder, som Obel uden tvivl hyldede. Håbet er symboliseret ved ankeret, årvå-

Gårdsiden af torvegården. Her står bygningerne mere råt end på ydersiden, der viser et mere præsenterabelt udseende ud imod torvet. Foto: Kristian Hude. Ca. 1900.

genheden ved fuglen og fliden ved kvindeskikkelsen. Det danske klima var ikke velegnet til tobaksdyrkning, så efterhånden ophørte den hjemlige tobaksdyrkning, og da ægteparret Obel ikke havde nogen børn, blev gården siden afhændet til en købmand, der nedlagde al produktion i bygningerne og koncentrerede sig om handel. Med Obels bortgang var både Roskildes sukkereventyr og byens tobakseventyr endegyldigt forbi.

Litteratur og kilder:

Folketælling for Roskilde Købstad 1787 og 1801.

Roskilde Raadstue. Brandtaxationsprotokol 1761, 1771, 1781, 1791, 1801-10 og 1811-27.

Skattemandtal for Roskilde Købstad 1753.

Christensen, Chr.: Sveistrups Eg. Roskilde-Føljetoner II. Roskilde Tidendes Trykkeri. 1929, s. 37-53.

Petersen, Halvor: En skøn sukkerfabrik. Roskilde Sukkerraffinaderi 1763-1779. Roskilde Museum. 1992.

Skræddermester J. N. Lundstrøms Optegnelser. Nedskrevet fra 1830. Jul i Roskilde. 3. årg. 1927, s. 20-21.

Tønnesen, Eva: Blade af en købmandsgårds historie. Fra borgmester Meier til købmand Jensen. Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur Roskilde. Årsskrift 2015. Grønagers Grafisk Produktion A/S. Roskilde 2015.

Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskabs hjemmeside:

<https://www.roskildefugleskydning.dk/>